

DE OUDE LEY

Jaargang 47 | 2025 nr. 4

Colofon

De Oude Ley is het blad van de KNNV-afdeling Tilburg en wordt toegezonden aan alle leden. Bovendien ontvangen de leden het landelijke KNNV-blad 'Natura'.

Redactie

Redactie : Theo Peeters, Frans Verkleij, Berry Staps en Marie-Cécile van de Wiel.

Opmaak : Berry Staps.

Omslag : Foto Bart Horvers, Vormgeving Rick Ruskus

Redactieadres: Veldhovenring 27, 5041 BA Tilburg, secretaris@tilburg.knnv.nl

Tekst in een word-bestand; foto's, illustraties en kaartjes graag als losse bijlage meesturen.

Kopijdata voor de Oude Ley 2024: 21 februari, 21 mei, 21 augustus, 21 november.

ISSN: 1 381 – 852X | Oplage: 250 exemplaren (papier) en 200 digitaal.

Bestuur KNNV-afdeling Tilburg:

Voorzitter: vacature

Secretaris: Marie-Cécile van de Wiel
secretaris@tilburg.knnv.nl | 013 – 5436541

Penningmeester: Huub Claessen
penningmeester@tilburg.knnv.nl

Excursies: Stella Wesel
excursies@tilburg.knnv.nl

Bestuurslid: Joost Tunnissen
bestuurslid@tilburg.knnv.nl

Eindredactie

Oude Ley: vacature

Coördinatoren van commissies en website

Excursiecommissie Stella Wesel

Cursuscommissie KNNV/IV Marie-Cécile van de Wiel

Digitale media Berry Staps

Website www.knnv.nl/tilburg

Facebook <https://www.facebook.com/KNNVTilburg/>

Redactioneel	1
KNNV-Nieuws	2
Agenda	4
Nieuws uit de werkgroepen	11
Habitats Regte Heide	12
Excursieverslag: het Turnhouts vennengebied	19
Sherlock Holmes in de Dongelanden	20
Boekbespreking: Natuur als bron	23
Volgezogen zomerbuik	25
Museumnieuws	27

Redactioneel

Beste KNNV-leden,

De meeste leden zijn terug van een ongetwijfeld groene vakantie, het ritme van de gewone dagen met al zijn afspraken en verplichtingen heeft ons weer in de greep. Ook dit najaarnummer van de Oude Ley staat vol met afspraken (geen verplichtingen!) waar u aan mee kunt doen: interessante excursies en lezingen. Daarnaast kunt u boeiende verhalen lezen: we noemen hier het verslag van de excursie naar het Turnhoutse vennengebied, het verhaal over het habitattype vochtige heiden (hogere zandgronden) in de reeks habitats van de Regte Heide, en de bespreking van het boek Natuur als Bron.

Op de valreep stuurde Guido Stooker nog een bijdrage over een bijzondere waarneming in de Dongevallei: de Kleine bramenluis op een bramentak.

Speciale aandacht voor het KNNV-nieuws: misschien kun je bijdrage leveren aan de verschillende klussen binnen de afdeling. Schroom niet, help mee!

Frans en Marie-Cécile

Foto's feest Ger Bogaers

Foto's terugkijken feest Ger Bogaers

Op 25 mei stonden we stil bij het 80-jarig KNNV-lidmaatschap van Ger Bogaers.

Het werd een gezellige middag, Ger was er aangenaam door verrast.

Natuurlijk zijn er foto's gemaakt en je kunt ze terugkijken op onze website: tabblad 'publicaties en fotoalbum'. Daarna kies je voor 'Fotoalbum'.

Lezingenseizoen 2025-2026

Het lezingenseizoen 2025-2026 gaat weer van start.

Ook dit seizoen zijn er weer interessante lezingen gepland. De lezingen zijn in de maanden oktober tot en met maart, steeds op de tweede dinsdagavond van de maand

14 oktober Het (zonne)spectrum en de spectroheliograaf (Ton Spaninks)

11 november Bevers in Brabant (Wiet van Bragt)

9 december Natuur langs de Donge (Guido Stooker)

13 januari Psychologische waarde van de natuur voor de mens (Andreas Wismeijer)

10 februari Onze kosmische familie (Lars Verhoef)

10 maart Smaak op stand, heerlijke maaltijdresten van Brabantse kastelen (Theo de Jong)

De toekomst van de natuur

Op 29 oktober zijn er weer verkiezingen voor de Tweede Kamer, op 18 maart 2026 vinden de gemeenteraadsverkiezingen plaats.

Deze bieden een nieuwe mogelijkheid om natuur serieus mee te laten wegen in het landelijke en lokale beleid.

Helaas is het wel duidelijk dat onze zorgen nog niet breed gedeeld worden in de samenleving. Dus: kijk naar verkiezingsprogramma's, gebruik de groene/duurzame stemwijzer en probeer een goede stem uit te brengen. De natuur heeft onze hulp nodig.

Boeken bestellen bij de KNNV- Uitgeverij

Veel KNNV leden weten niet dat zij bij een bestelling van een (natuur)boek of artikelen op de website van de KNNV uitgeverij als lid 10% korting kunnen krijgen. Een uitzondering geldt voor boeken waarvoor een actie loopt, dan betalen ze de reguliere actieprijs = niet-ledenprijs.

Bij deze dus de tip! Bij een bestelling is het lidmaatschapsnummer niet nodig. Als u als KNNV-lid bestelt, kiest u de optie 'direct bestellen' en wordt de korting automatisch aan het einde van het bestelproces verrekend, op basis van herkenning van postcode en huisnummer wordt de korting toegekend. Op deze pagina kunt u meer informatie vinden: <https://knnvuitgeverij.nl/bestelinformatie.html>

Bezwaarschrift ingediend

Bezwaarschrift ingediend tegen kap bomen Heuvelring t/m Schouwburgring. In de zomervakantie werd een kapvergunning aangevraagd voor ruim 130 bomen in het centrum van Tilburg. Na overleg werd besloten als KNNV-Tilburg ook een bezwaarschrift in te

dienen. Een van onze doelstellingen is het behartigen van belangen voor natuur en landschap en deze ingreep is erg rigoureuus.

We beseffen dat soms een boom behoorlijk in de weg kan staan voor nieuwe ontwikkelingen en is verplaatsen niet mogelijk. Maar dit zijn er wel erg veel.

Hopelijk komt wethouder Grashoff met een voorstel, wat wel acceptabel is.

De Kaaistoep, een stevig boek

In 2020 heeft onze afdeling het boek 'De Kaaistoep, het best onderzochte stuk natuur in Nederland' uitgegeven. Het boek is nog steeds te koop en is naast een prachtig naslagwerk ook een bijzonder cadeau voor de naderende feestdagen.

Als KNNV-lid kun je het bij de afdeling kopen voor € 15,-

Hiervoor neem je contact op met ✉ secretaris@tilburg.knnv.nl

Word actief in jouw afdeling!

Onze KNNV-afdeling is vrij groot en er is veel te organiseren. Dat is met een bestuur van vier personen niet meer te doen.

Het organiseren van activiteiten, natuurbescherming, cursussen, opvang nieuwe leden: het zou fijn zijn als er meer leden een steentje

kunnen bijdragen. Je hoeft daarvoor geen bestuurslid te worden, het kan gewoon in een 'werkgroep' plaatsvinden. Denk mee, doe mee. In de volgende Oude Ley komt een uitgewerkte 'klussenlijst' met de verwachte tijdbesteding. Reacties graag naar

✉ secretaris@tilburg.knnv.nl (Marie-Cécile van de Wiel) of

✉ bestuurslid@tilburg.knnv.nl (Joost Tunnissen)

Oproep data-invoer

Een aantal leden is naast KNNV-lid ook actief bij de collectie van Natuurmuseum Brabant. Als conservator ordenen ze de collectie, determineren onderzoeksmateriaal uit De Kaaistoep, enz.

Al deze collectiegegevens worden ook digitaal geregistreerd.

Dat is secuur, tijdrovend en heel belangrijk werk. Je krijgt op deze manier een goed overzicht van de collectie en draagt bij aan de kennis over de verspreiding in Nederland. Misschien heb je een dag, ochtend of middag over, die je wilt invullen met dit vrijwilligerswerk: het invoeren van gegevens uit de insectencollectie. De beestjes zijn op naam gebracht. Voor het invoeren heb je geen speciale kennis nodig, alleen secuur zijn. Uiteraard word je begeleid om het programma te leren kennen, daarna kun je zelfstandig verder.

Wil je nog wat meer informatie? Neem contact op met Nadine Müller

(✉ n.muller@natuurmuseumbrabant.nl), Wim Klein (✉ wim.klein@icloud.com) of Marie-Cécile van de Wiel (✉ mcvdwiel@gmail.com)

Datum	Onderwerp
14 oktober	Lezing 'Het (zonne)spectrum en de spectroheliograaf'
19 oktober	Paddenstoelen in het Prinsenveld
31 oktober	Literatuurtocht vanaf de Klein Engelandhoeve
1 november	Werkdag Plaggroep (Natuurwerkdag)
11 november	Lezing 'Bever in Brabant'
15 november	Struinen door de Brabantse Sahara
28 november	Wandeling in de omgeving van het Witven (Someren)
6 december	Werkdag Plaggroep
9 december	Lezing 'Natuur langs de Donge'
19 december	Rondwandeling door het vestingstadje Heusden
3 januari	Werkdag Plaggroep
13 januari	Lezing 'Psychologische waarde van de natuur voor de mens'

Afspraken KNNV-excursies

Actuele informatie vind je op de website van de KNNV-afdeling Tilburg onder 'Agenda'.

We hanteren de volgende afspraken:

- Vooraf aanmelden bij de excursieleider -binnen de aangegeven periode- is noodzakelijk: geef je naam en telefoonnummer door, liefst per e-mail.
- Deelnemen aan een activiteit is geheel op eigen risico.

Toelichting op de agenda

KNNV-excursies zijn in principe bestemd voor KNNV-leden. Wil je deelnemen maar ben je geen lid, neem dan contact op met het secretariaat (☎ 013 - 5436541).

Het is verder gewenst mee te nemen: verrekijker, loop en bij langere excursies eten en drinken. Bij extreem slecht weer kan de excursieleider besluiten de excursie niet door te laten gaan. Bij twijfel neem contact op met de excursieleider. Ook voor nadere informatie kun je bij hem/haar terecht. De vermelde starttijd is het tijdstip van vertrek op de aangegeven verzamellocatie. De vermelde eindtijd is het globale tijdstip waarop de activiteit beëindigd wordt, de terugreis is hierin niet inbegrepen. Het is de bedoeling dat het startpunt van meerdere excursies bereikbaar is met de fiets of met het openbaar vervoer. Maar soms is de auto het aangewezen vervoermiddel. Wij adviseren voor de meerrijders een vergoeding van € 0,30 per kilometer per auto.

Heb je wensen om eens naar een bepaald gebied te gaan, of een bepaald thema, of andere ideeën, laat het ons weten, zodat wij deze wensen in ons programma kunnen opnemen. Hopelijk tot ziens op één van onze excursies.

14 oktober Dinsdag

Onderwerp	Lezing 'Het (zonne)spectrum en de spectroheliograaf'
Tijd	20.00 – 22.30 uur.
Locatie	Theaterzaal Natuurmuseum Brabant
Spreker	Ton Spaninks
Omschrijving	Astronomen kunnen moeilijk en zelden in fysiek contact komen met astronomische fenomenen, omdat bijna alle objecten te ver weg staan en dus onbereikbaar zijn. Maar de analyse en interpretatie van elektromagnetische straling (licht, radiogolven enz.) van allerlei objecten levert de astronoom wel allerlei belangrijke informatie op over chemische samenstelling, snelheden, magnetische velden en vele andere eigenschappen van het onderzochte object. Daarom is het spectrum is daarom een belangrijk onderzoeksgebied in de astronomie. In deze lezing gaat het vooral over het ontstaan van het visuele spectrum en de toepassing van het spectrum in zonne-onderzoek. Daarbij komt de spectroheliograaf aan bod: een instrument dat al sinds het einde van de 19e eeuw wordt gebruikt en nog steeds een belangrijke rol speelt in de meest geavanceerde zonnetelescopie van vandaag.

19 oktober Zondag

Onderwerp	Paddenstoelen in het Prinsenpark
Tijd	09.00 – 14.00 uur.
Locatie/Vertrek	Parkeerplaats Burgemeester van de Mortelplein (Spar)
Contact	Aanmelden van 8 t/m 17 oktober bij Stella Wesel (✉ excursies@tilburg.knnv.nl).
Omschrijving	Geef ook aan of je met een auto komt en of je eventueel wilt rijden. Jan Cortens leidt ons rond op zijn oude werkterrein. Het Prinsenpark was ooit onderdeel van het Koninklijk Domein van Retie in België. Van het oorspronkelijke park van 4000 ha blijft nu nog een natuurgebied van 215 ha over en is in 1972 eigendom geworden van de Provincie Antwerpen. Het domein beschikt over gevarieerde bossen met heide en vijvers. We maken een 7 km lange wandeling door een steeds wisselend landschap met bos- en watervogels. In dit jaargetijde ligt de aandacht op de paddenstoelen, maar misschien heeft deze dag wel andere verrassingen in petto.

31 oktober Vrijdag

Onderwerp	Literatuurtocht vanaf de Klein Engelandhoeve
Tijd	9.00 uur tot ca 14.00 uur.
Locatie/Vertrek	Parkeerplaats Burgemeester van de Mortelplein (Spar).
Contact	Aanmelden van 20 t/m 29 oktober bij Stella Wesel (✉ excursies@tilburg.knnv.nl).
	Geef ook aan of je met een auto komt en of je eventueel wilt rijden.
Omschrijving	Voormalig stadsdichter van Turnhout maakte korte gedichten in opdracht van regionaal landschap de Kleine en Grote Nete. Deze gedichten zijn vastgelegd in Cortenstaal. Het gebied waar we wandelen was voorheen een heidegebied. Later heeft men er naald- en loofbomen geplant. Nu is het een mengeling van natte reliëfrijke weilanden, opnieuw herstelde heiderelicten, heischrale graslanden, gemengd bos en akkers.

Grote bonte specht(foto F. v Boxtel)

1 november Zaterdag

Onderwerp	Natuurwerkdag (werkdag Plaggroep)
Tijd	9.30 uur tot ca 15.00 uur.
Locatie/Vertrek	Informatie is beschikbaar op de website.
Contact	Aanmelden via natuurwerkdag.nl selecteer locatie Regte Heide
Omschrijving	De plaggroep verzorgt al vele jaren een Natuurwerkdag in de omgeving van de Regte Heide. Op zaterdag 1 november gaan we aan de slag op de locatie Regte Heide/Krombeemden De Krombeemden is een beekdal van de Poppelsche Leij en grenst aan de De Regte Heide. In de loop van de jaren zijn er een aantal exoten onze natuur binnengedrongen. Met name de Amerikaanse vogelkers. Deze snelle groeiers verdringen de oorspronkelijke vegetatie. We gaan op de Natuurwerkdag de Amerikaanse vogelkers in een bosperceel verwijderen. De werkzaamheden bestaan uit het zagen van kleine bomen en struiken. Als je zelf brood voor de lunch meeneemt zorgen wij voor koffie thee en een lekker kopje soep.

11 november Dinsdag

Onderwerp	Lezing 'Bever in Brabant'
Tijd	20.00 – 22.30 uur.
Locatie	Theaterzaal Natuurmuseum Brabant
Spreeker	Wiet van Bragt
Omschrijving	Het gaat goed met de bevers – ontzettend goed zelfs. Ze waren uitgestorven in Nederland in 1826, maar sinds 1988 weer teruggebracht. Nu de meest ideale habitats door de dieren in gebruik zijn genomen, blijken bevers zich ook thuis te voelen in boerensloten, wijken en bedrijventerreinen. Daar ontstaan problemen door dambouw of graverij, omdat mensen er andere plannen hadden gemaakt. Hoe ziet duurzaam samenleven met bevers in Brabant er nu uit? Waar knelt het en welke oplossingen zijn er mogelijk? Kom luisteren naar het enthousiaste en genuanceerde verhaal van “beverfluisteraar” Wiet van Bragt, over beaver-deceivers, hoogwatervluchtplaatsen en Japanse duizendknoop-dammen!

15 november Zaterdag

Onderwerp	Struinen door de Brabantse Sahara
Tijd	9.00 – 14.00 uur.
Locatie/Vertrek	Sportcomplex de Drieburcht, Wagnerplein 1
Contact	Aanmelden van 4 t/m 13 november bij Stella Wesel (✉ excursies@tilburg.knnv.nl)
Omschrijving	Geef ook aan of je met een auto komt en of je eventueel wilt rijden. In het stuifzandgebied van de Loonse en Drunense duinen regeert het spel van de wind. Herfststormen veranderen het reliëf voortdurend en laten de zandvlakte golven. Stug blauwig buntgras remt de zandkorrels in hun vaart, mossen geven heidestruiken de kans zich te wortelen. En daarna is er ook kans dat struiken en boompjes kunnen wortelen. Dit zou betekenen dat het zand niet meer zou kunnen stuiven. Maar het beheer grijpt in door begroeiing weg te halen en de opeenvolging van stuifzandplanten te waarborgen.

Duinen (foto F. van Bortel)

28 november Vrijdag

Onderwerp	Wandeling in de omgeving van het Witven (Somerén)
Tijd	9.00 - 15.00 uur.
Locatie/Vertrek	AaBe terrein. Wethouder van Ierlandstraat. (achter de Praxis)
Contact	Aanmelden van 17 t/m 26 november bij Stella Wesel (✉ excursies@tilburg.knnv.nl).
	Geef ook aan of je met een auto komt en of je eventueel wilt rijden.
Omschrijving	We lopen afwisselend door naaldbossen en door het meer open vennen- en heidegebied. Het Witven is een ven dat op natuurlijke manier is ontstaan. Tijdens de ijstijd ontstond hier namelijk het dekzand. Dit zand werd in die periode aangevoerd door de wind en in vele plaatsen in Nederland ligt het nog aan de oppervlakte. In een later stadium werd dit dekzand plaatselijk opgestoven waardoor kommen en dekzandruggen gevormd werden. Toen het grondwater steeg liepen deze kommen vol met water. Zo'n uitwaai is het Witven. De wandeling is ± 7 km.

6 december Zaterdag

Onderwerp	Werkdag Plaggroep
Tijd	09.00 – 12.30 uur.
Locatie/Vertrek	Locatie wordt doorgegeven na aanmelding
Contact	Aanmelden bij Berry Staps (✉ plaggen@tilburg.knnv.nl).
Omschrijving	De plaggroep gaat op zaterdag 6 december weer aan de slag op de Regte Heide. Als je een keer mee wil komen helpen dan ben je van harte welkom. We starten om 9.00 uur en verwachten rond 12.30 uur weer te stoppen. Aanmelden is noodzakelijk zodat we je kunnen bereiken bij wijzigingen nav weersomstandigheden.

9 december Dinsdag

Onderwerp	Lezing 'Natuur langs de Donge'
Tijd	20.00 - 22.30 uur.
Locatie/Vertrek	Theaterzaal Natuurmuseum Brabant
Spreeker	Guido Stoker
Omschrijving	Gedurende 25 jaar natuurontwikkeling is er mooie en soortenrijke natuur ontstaan in de natuurgebieden langs de Donge, binnen de gemeente Tilburg. De Donge is de 'blauwe draad' in het verhaal, en natuurlijk is het leuk om te weten dat er in die 25 jaar circa 3300 verschillende soorten flora en fauna is waargenomen. Natuurbeschermer Guido Stoker schrijft in 'Natuur langs de Donge' over de biodiversiteit in het gebied, over natuurwaarden en de ecologische principes die daarbij horen, over het belang van natuurbeheer en -beleid en hoe belangrijk de inzet van de talloze natuurvrijwilligers en Citizen Science is. Voor alle Reeshofbewoners, maar eigenlijk voor alle Tilburgers! Het boek verschijnt in 2026.

Lezing Natuur langs de Donge (foto G. Stooker)

19 december Vrijdag

Onderwerp **Rondwandeling door het vestingstadje Heusden**

Tijd 9.00 - 14.00 uur.

Locatie/Vertrek Sportcomplex de Drieburcht, Wagnerplein 1

Contact Aanmelden van 8 t/m 17 december bij
Stella Wesel (✉ excursies@tilburg.knnv.nl).

Geef ook aan of je met een auto komt en of je eventueel wilt rijden.

Omschrijving Heusden is een prachtig vestingstadje aan de Maas en heeft een rijke geschiedenis. De vestingstad is ontstaan rondom een van de oudste waterburchten van Noordwest-Europa en was een van de eerste Hollandse steden die door een muur werd omringd. Na 1968 werd de stad grondig gerestaureerd. Boven op de vestingwallen van Heusden heb je een mooi uitzicht over het Brabantse en Gelderse landschap, de Bergsche Maas en de gerestaureerde stad.

Kauw (foto F. van Boxtel)

3 januari Zaterdag

Onderwerp	Werkdag Plaggroep
Tijd	09.00 – 12.30 uur.
Locatie/Vertrek	Locatie wordt doorgegeven na aanmelding
Contact	Aanmelden bij Berry Staps (✉ plaggen@tilburg.knnv.nl).
Omschrijving	De plaggroep gaat op zaterdag 3 januari weer aan de slag op de Regte Heide. Als je een keer mee wil komen helpen dan ben je van harte welkom. We starten om 9.00 uur en verwachten rond 12.30 uur weer te stoppen. Het is noodzakelijk dat je vooraf aangeeft dat je komt zodat er gereedschap geregeld kan worden en dat we je kunnen bereiken bij wijzigingen nav weersomstandigheden. Als je een indruk wilt krijgen over een werkdag van de plaggroep kijk dan op de website: plaggroepknnvtilburg.wordpress.com/verslag/

13 januari 2026 Dinsdag

Onderwerp	Lezing 'Psychologische waarde van de natuur voor de mens'
Tijd	20.00 – 22.30 uur.
Locatie/Vertrek	Theaterzaal Natuurmuseum Brabant
Spreker	Andreas Wismeijer
Omschrijving	Waarom ontspannen we sneller in de natuur dan in de stad? Waarom voelen we ons beter in een bos dan in een betonnen stad? Evolutionair gezien zijn we gewend aan natuurlijke omgevingen, waardoor steden stress kunnen veroorzaken terwijl groen juist kalmeert. Studies tonen aan dat verblijven in de natuur bijdraagt aan ons welzijn: het verlaagt cortisol, versterkt het immuunsysteem en vermindert angst, depressie en mentale vermoeidheid. Zelfs virtuele of nagemaakte natuur heeft dit effect. De lezing van dr. Andreas Wismeijer gaat over onze aangeboren band met natuur en laat ons de impact op cognitie, emoties en gezondheid verkennen, met inzichten uit de neurowetenschap. Een inspirerende avond vol wetenschap, praktijkvoorbeelden en nieuwe manieren om de kracht van natuur te benutten!

Paddenstoelen- korstmossen- werkgroep

Bij het schrijven van dit nieuwsbericht is het gortdroog in de natuur en is er geen paddenstoel te vinden. Zelfs de houtzwammen, die doorgaans profiteren van het water en de voedingsstoffen die in het hout worden opgeslagen, kwijnen weg onder de droogte. Maar net als andere jaren rekenen we op de regen in de herfstmaanden,

waarmee ook de paddenstoelen zich zeker weer zullen manifesteren.

En net als ieder jaar heeft de paddenstoelenwerkgroep een gevarieerd excursieprogramma opgesteld, vaak met meerdere excursies per week, in allerlei natuurgebieden rondom Tilburg. Je vindt het programma op de website van KNNV Tilburg onder de rubriek 'Werkgroepen'. Wie geen lid is van de paddenstoelen- en korstmossenwerkgroep, en graag op de hoogte gehouden wil worden van de activiteiten, kan dat aanmelden bij de werkgroep. (✉ paddenstoelen@tilburg.knnv.nl).

Zwavelzwam (foto F. v. Boxtel)

Plagwerkgroep

De plaggroep is weer uit de 'zomer-rust' ontwaakt.

Hoewel, de jaarlijkse resultatendag was in juli, en de eerste werkdag was in augustus. Dat is midden in de schoolvakantie waardoor nog veel mensen genieten van een vakantie. De resultatendag kan pas plaatsvinden na het broedseizoen. Niet de meest ideale tijd om de resultaten te bekijken. Dit jaar konden we nog wel genieten van bloeiende Beenbreek en beginnende bloei van de heide. Op de eerste werkdag zijn we met een kleine groep aan de slag gegaan om de bermen van het pad te ontdoen van overheellende struiken. De weergoden waren ons niet goed gezind en die hebben ons met enige regelmaat naar de schuiltent verwezen. Dat geeft overigens ruimte om wat langere inhoudelijke gesprekken te voeren. Uiteindelijk hebben we met een kleine groep en regenpauzes toch best wel wat werk verzet. Wil je een keer mee komen helpen kijk dan op onze website voor de actuele werkdagen plaggroepknnvtilburg.wordpress.com/agenda/ en stuur een mail.

Habitats van de Regte Heide:

Vochtige heiden (hogere zandgronden)

Berry Staps

De Regte Heide is een van de vijftien Natura-2000 gebieden in Brabant.

Begin 2023 is in opdracht van Provincie Brabant de staat van de N-2000 gebieden in kaart gebracht. Het resultaat is een Natuurdoelanalyse van elk N-2000 gebied.

In dat document wordt de staat van de natuur beschreven.

De Regte Heide ontleent zijn status van N-2000 aan de bijzondere ligging. Tijdens de laatste ijstijd is een langwerpige zandrug ontstaan met aan beide flanken een beekdal. Door deze situatie zijn er diverse habitats ontstaan.

De bijzondere habitats op de Regte Heide zijn:

- H3130 Zwak gebufferde vennen
- H3160 Zure vennen
- H4010A Vochtige heiden
- H4030 Droge heiden
- H6410 Blauwgraslanden
- H7140A Overgangs- en trilvenen
- H7150 Pioniervegetaties met snavelbiezen
- H91EOC Vochtige alluviale bossen (beekbegeleidende bossen)

In de komende uitgaven van de Oude Ley zal telkens een habitattype uitgelicht worden.

In deze Oude Ley behandelen we :

H4010A Vochtige heiden (hogere zandgronden)

Beschrijving habitattype

Vochtige heiden komen voor op voedselarme, zeer natte tot zeer vochtige, matig zure standplaatsen. In het voorjaar zijn er relatief hoge grondwaterstanden welke vervolgens in de zomer uitzakken. Deze condities zijn bij uitstek geschikt voor vochtige heide.

Uitgestrekte vochtige heidevegetaties zijn in Nederland meestal ontstaan op uitgeputte bodems en in laagten met een ondoorlaatbare ondergrond. Door het plaggen of begrazen van de heide, zijn eeuwenlang mineralen afgevoerd waardoor de uitgeputte bodems zijn ontstaan.

Kenmerkend voor vochtige heide is de hoge bedekking van Gewone dophei. Vochtige heide komt in ons land zowel op zandgronden voor als in het laagveen. Kwalitatief goede vochtige heide kan goed samen voorkomen met Pijpenstrootje en veenmos. Deze grazige delen mogen echter niet overheersen en komen alleen in een mozaïekvorm voor.

Vochtige heide kan alleen bestaan op plekken waar de grondwaterstand langdurig aan of net onder het maaiveld staat en hooguit kortstondig dieper wegzakt. Het water van vochtige heide is wat herkomst betreft regenwater, eventueel bevat het ook een aandeel (jong) grondwater.

Heidebeheer in de vorm van begrazing en plaggen is nodig om vergrassing en dichtgroeien met bomen en struiken tegen te gaan.

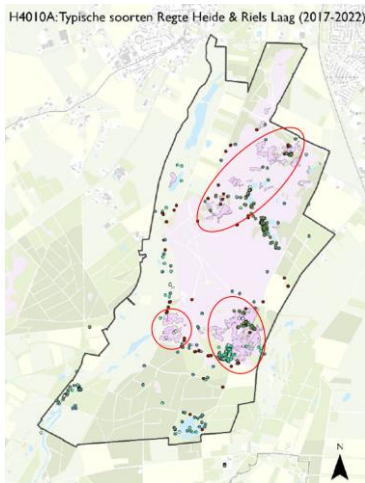

Vochtige heide met Dopheide en Beenbreek (foto L v Zeeland)

Locaties

De oppervlakte aan 'vochtige heide' op de Regte Heide komt actueel uit op een totaal van 21,32 ha. Door plaggen van vergraste delen is de oppervlakte de laatste decennia weer toegenomen. De

Trend is nu stabiel.

De Vochtige heide op de Regte Heide (NDA prov Brabant)

Kwaliteit

Algemene trend voor vochtige heide:

Vochtige heide op zandgrond komt verspreid voor in het merendeel van de heideterreinen op de hogere zandgronden. Ontginning en bosaanplant hebben in de loop van de 20e eeuw het type in oppervlakte achteruit doen gaan. De achteruitgang van de kwaliteit is relatief gezien een groter probleem. Vochtige heide heeft vrijwel overal te maken met ontwatering, vermessing vanuit o.a. landbouwgronden en/of achterstallig onderhoud. Hierdoor zijn aanzienlijke oppervlakten van het habitatype soortenarmer geworden.

De kwaliteit specifiek voor de Rechte Heide.

De huidige kwaliteit is als matig beoordeeld over grotere delen omdat het sterk vergrast is door verdroging en stikstofdepositie. Plaatselijk wordt het habitatype als goed beoordeeld. De trend is negatief. Er is sprake van een afname van kwaliteit. Met name in het noordelijke deel.

In het zuiden van de Regte Heide komt het habitatype vochtige heide vooral voor op de flanken van de dekzandrug. Door de droge jaren wordt de vochtige heide steeds droger en rukt Struikheide op. De Regte Heide & Riels Laag is op dit moment op plekken, waar vroeger vochtige heide voorkwam, te droog om nog aan de vereisten van vochtige heide te voldoen. Dit speelt met name in het noordelijke deel. In het zuidelijke deel valt het nog enigszins mee. In het noordelijke deel van de heide is de grondwaterstand in het voorjaar ongeveer tot 20 cm onder het optimale niveau. In een klein deel voldoet het niveau (net) aan de ecologische vereisten. De grondwaterstand in de zomer komt 10 tot 35 cm onder het (meest kritische) optimale niveau.

Volgens de prognose is de stikstofdepositie in meer dan de helft van de oppervlakte overbelast. Een deel is licht tot matig belast en het andere deel is naderend overbelast. Als gevolg van overschrijding van de stikstofdepositiewaarden bestaat het risico dat de kwaliteit van het habitatype wordt aangetast door verzuring en/of vermesting. Dit heeft mogelijke gevolgen voor bodem en waterkwaliteit.

De afgelopen jaren zijn onder leiding van Brabants Landschap verschillende maatregelen genomen om de kwaliteit van de verschillende habitattypen te verbeteren. Door middel van drukkbegrazing, chopperen/maaien en afvoeren, kleinschalig plaggen, bekalken en het verwijderen van opslag is geprobeerd om zowel de droge als de vochtige heide van een kwaliteitsimpuls te voorzien. De maatregelen hebben zichtbaar effect in het gebied, waardoor een gedeelte van de vergrassing wordt tegengegaan.

Vegetaties

Vochtige heide komt voor in de lage delen van de hei en rondom vennen. Het is plaatselijk goed ontwikkeld. Hier zijn Dophei, Veenpluis, Veenbies en Trekrus te vinden. Dit type komt verspreid over de Regte Heide voor. Op enkele stukken vochtige heide groeit ook Beenbreek, Gagel, Klokjesgentiaan en enkele veenmossoorten. Op open plekken of langs heidepaden komt vaak de pioniervegetatie voor zoals Moeraswolfsklauw, Witte en Bruine snavelbies en Kleine zonnedauw.

Beenbreek (foto B. Staps)

Typische soorten

Vochtige heide kent soorten als: Gevlekte orchis, Kleine zonnedauw, Ronde zonnedauw, Klokjesgentiaan, Moeraswolfsklauw, Beenbreek, Heidekartelblad, Eenarig wollegras, Veenpluis, Witte snavelbies, Bruine snavelbies, Gewone en Noordse veenbies, Waterveenmos, Rood veenmos, Slank veenmos, Kussentjesveenmos, Week veenmos of Zacht veenmos.

In het beheerplan (2017) is aangegeven dat destijds 9 van de 13 typische soorten voorkomen. Al zijn er mogelijk ook enkele soorten verdwenen zoals het Broedkelkje (Rode Lijst soort Levermos), Zacht veenmos en het Gentiaanblauwtje. De beperktere verspreiding van deze soorten is conform de landelijke trend. Tevens gaat het Heideblauwtje achteruit.

Bedreigingen

Zoals bijna alle Natura-2000 gebieden wordt de Regte Heide omgeven door stedelijk of agrarisch gebied. Dit heeft gevolgen en kan leiden tot een bedreiging voor de kwaliteit van de natuur.

Droogte

De droogte is een probleem. Een karakteristieke soort, de Wulp, is sterk achteruitgegaan. Het Gentiaanblauwtje (een van de typische soorten) was in 2020 alleen nog in het noorden van het gebied waargenomen. En in 2021 zijn door de droogte de Knoopmieren verdrongen uit het gebied. Het Gentiaanblauwtje heeft deze nodig voor de levenscyclus. In 2022 zijn er geen eitjes meer gevonden van het Gentiaanblauwtje. Daarnaast is door de droogte de verspreiding van de Klokjesgentiaan op dit moment beperkt tot in de vennen waardoor ze veel kwetsbaarder worden bij heftige neerslag. Na de zeer natte jaren 2023/2024 is de vraag of de Klokjesgentiaan zich kan herstellen na maandenlang onderwater te hebben gestaan.

De dopheibegroeiingen zijn bijzonder gevoelig voor verlaging van de grondwaterstand (afgezien van het wegzakken in de zomer) en schommelingen in de waterhuishouding. Verdroging leidt al snel tot vergrassing met Pijpenstrootje (*Molinia caerulea*).

Successie

In gedegradeerde vochtige heide gaan grassen zoals Pijpenstrootje domineren of treden struiken zoals Gagel op de voorgrond. Begroeiingen met Gagel worden tot het habitatype gerekend, indien deze met de bovengenoemde plantengemeenschappen kleinschalige mozaïeken vormen, maar niet domineren.

Ten dele zijn de vochtige heiden dichtgegroeid met soortenarme pijpenstrootje-begroeiingen en struweel. Vanwege deze achteruitgang van de kwaliteit kregen kenmerkende plantensoorten als Klokjesgentiaan, Beenbreek en het Gentiaanblauwtje de Rode Lijst-status. De perspectieven voor duurzaam herstel van de kwaliteit zijn niet gunstig omdat op veel locaties de waterhuishouding is aangetast en de stikstofdepositie te hoog is.

Vochtige heiden op de zandgronden zijn voor hun voortbestaan afhankelijk van menselijke beheeractiviteiten. Voor behoud is het van belang dat vergrassing en bosvorming voorkomen worden. Optimale functionele omvang: vanaf tientallen hectares

Stikstof

De gevoeligheid van vochtige heide voor stikstofdepositie is: zeer gevoelig. Bij te hoge stikstofdepositie treedt vergrassing op en verdwijnen de soorten van gebufferde milieus.

Door depositie van verzurende stoffen is het oppervlakkige grondwater in heidegebieden nu vaak te zuur om te kunnen zorgen voor de lichte buffering die dit habitat nodig heeft. Zonder beheer hoopt strooisel zich op en neemt de voedselbeschikbaarheid geleidelijk toe. Dat leidt tot vergrassing van de vochtige heide door Pijpenstrootje. Dit proces wordt versneld door atmosferische stikstofdepositie. Heidebeheer in de vorm van begrazing en plaggen/chopperen is nodig om vergrassing en dichtgroeien met bomen en struiken tegen te gaan.

Maatregelen ter verbetering

De kwaliteit van de vochtige heide staat sinds de jaren 50 van de vorige eeuw onder druk wegens atmosferische depositie van stikstof. In 2021 is echter geconstateerd dat het maaien en afvoeren van de vochtige (en droge heide) goed lijkt te werken.

Heide kan de gemaaide stroken goed koloniseren. Vervolgens slaagt de heide er vooralsnog ook in om het Pijpenstrootje te onderdrukken.

Hydrologische maatregelen

Op de Regte Heide is verdroging een van de belangrijkste bedreigingen voor dit habitatype. Dat wordt mede veroorzaakt door de drainerende werking van de Oude Leij en de Poppelsche Leij.

Dankzij de vernatting ten gevolge van de omvorming van een deel van de Oude Leij tot moerasbeek ten zuiden van het Riels Hoefke, wordt het grondwater op de heide minder snel afgevoerd waardoor de fluctuaties in de grondwaterstand geringer zijn.

De drainerende werking van de Poppelsche Leij (Oostkant van de heide) en de bijbehorende sloten in het beekdal verhindert momenteel de ontwikkeling van dit habitatype op de Regte Heide. Door de droge jaren wordt het effect van verdroging versterkt. Momenteel vallen vennen langdurig en helemaal droog in plaats van gedeeltelijk. De Regte Heide & Riels Laag is op dit moment nog te droog om optimaal aan de vereisten van zure vennen te voldoen. Er zijn vergesvorderde plannen om het peil in de Poppelsche Leij te verhogen. Daarnaast worden sloten en greppels gedempt en worden ijzeren platen (soort stuw) in bermsloten geplaatst.

In de winter 2023/2024 is enorm veel regen gevallen waardoor grote delen van de heide voor lange tijd onderwater heeft gestaan. Het effect van dit zeer natte seizoen is niet meegenomen in deze analyse.

Verzuring / vermesting

Uiteindelijk moet de KDW (kritische depositie waarde) omlaag maar dat is een mondiaal probleem en niet lokaal op te lossen.

Verwijderen opschot dennen en berken (foto B. Staps)

Beheer

In het verleden zijn aanzienlijke delen vergraste heide geplagd. Dat heeft geleid tot herstel van de heide. Maar zonder beheer zal dit weer snel vervallen. Het is niet mogelijk om vaker te plaggen. Dat zou leiden tot verwoestijning. Het beheer wordt nu ingericht met begrazen door schapen, verwijderen van dennen en berken opslag en het periodiek willekeurig maaien (Sinusmaaien)

Relatief belang in Europa:

Relatief belang van vochtige heiden (hogere zandgronden) in Europa: zeer groot. Het habitatype komt in Europa voor in een brede strook langs de Atlantische kusten. De vochtige heiden op de hogere zandgronden van Nederland behoren tot de meest uitgestrekte en best bewaarde voorbeelden. Laten we er zuinig op zijn.

Geraadpleegde documenten:

Natuurdoelanalyse Regte Heide & Riels Laag [134]
Profiel van het habitatype (Min. LNV, 2009)
FLORON Verspreidingsatlas vaatplanten
Bij12

Excursie naar het Turnhoutse Vennengebied

Jojan van Zandwijk

Op zaterdag 29 maart liepen we met een groep van elf KNNV-leden door het Turnhoutse Vennengebied. De gids was Jan Cortens, die daar vlakbij woont en het gebied en de geschiedenis ervan goed kent. Het startpunt was Klein Engelandhoeve. Die naam duidt niet op het land Engeland, maar op de smalle (enge) stroken land waarin het gebied ooit was opgedeeld. We wandelden langs landbouwgrond, door bos en langs open, natte stukken. Het was heel afwisselend landschap. Toen we door een stuk bos liepen hoorden we ver weg een luid kabaal van vogels. Hoe dichterbij we kwamen, hoe harder het geluid. En ineens stonden we voor een grote waterplas vol met honderden (duizenden?) Kokmeeuwen, een paar ganzen en wat Zaagbekken, broedend, rondvliegend en vooral veel geluid makend! Verderop hoorden we de Fitis. De Tjiftjaf was alom tegenwoordig en hield niet op met zingen. De Roodborsttapuit liet zich goed zien. We lunchten bij de Engelandhoeve (sommigen met een enorm stuk broodpudding) en daarna reden we een klein stukje verder naar een volgend stuk natuur, waar we hoopten de Blauwborst te zien, maar helaas dat is niet gelukt. We zagen wel vele Grutto's, Kieviten, een aantal Wulpen, een Graspieper en twee Indische ganzen (of streepkopgans), terwijl de Veldleeuwerik hoog in de lucht aan het zingen was. Ook lieten de Bergeenden en Krakeenden zich goed zien.

Gids Jan had een telescoop bij zich en iedereen kon een prachtig stel Grutto's bekijken (zie foto, gemaakt door de telescoop). Eén Grutto ging dichtbij op een paaltje zitten, en liet zich rustig bestuderen. Hij vloog zelfs mee toen we doorliepen. Een prachtige excursie!

Grutto (foto J. van Zandwijk)

Sherlock Holmes in de Dongelanden

Guido Stooker

Bijdragen aan kennis

Zoals veel KNNV-ers weten, ben ik bezig met het schrijven van een boek over de biodiversiteit van de Dongelanden, een aantal natuurontwikkelingsgebieden langs de Donge binnen de gemeente Tilburg. Het boek geeft een beeld van de ontwikkeling van de soortenrijkdom van die gebieden in de afgelopen 25 jaar. Het opstellen van een soortenlijst over die periode stopte per 1 januari van dit jaar. Er konden 3246 verschillende soorten worden genoteerd. Het verzamelen van flora- en faunagegevens gaat echter gewoon door. Op het moment van schrijven van dit artikel heb ik sinds het begin van 2025 alweer ca.125 'nieuwe' soorten kunnen bijschrijven. Ik ben geen wetenschapper; dat inventariseren doe ik dus ook niet vanuit natuurwetenschappelijke overwegingen. Ik onderzoek de natuurwaarden vooral omdat ik daarbij bijdraag aan kennis van de gebieden, input en evaluatie voor het beheer kan geven en over ammunisie voor beleidsbeïnvloeding beschik.

Iets nieuws vinden

Als je, samen met vele andere amateuronderzoekers en natuurliefhebbers 25 jaar lang van alles bent tegengekomen, wordt het natuurlijk wel steeds moeilijker om iets 'nieuws' te vinden. Daarom heb ik dit jaar veel aandacht besteed aan soortengroepen die in de Dongelanden wat minder in de spotlights hebben gestaan: insecten, gallen, mijten en andere terrestrische microotjes. Niet systematisch (daar had ik geen tijd voor), maar gewoon voor de voet weg. Ik heb thuis aardig wat determinatiewerken, maar het herkennen ging toch merendeels middels een (macro-)foto en Obsidentify of Waarneming.nl. Natuurlijk geldt de waarneming alléén als deze gevalideerd wordt door een soortdeskundige. Met hun oordeel en opmerkingen ga ik daarna (soms ook juist daarvoor) zelf nog het een en ander uitzoeken. Kloppen biotoop, vliegtijd en het verspreidingskaartje met de determinatie.

Miezepietertjes'

En zo komen we terecht bij de titel boven dit artikel. Op 8 september liep ik door de Dongevallei op zoek naar allerlei 'miezepietertjes'. Je moet heel langzaam door het terrein lopen, afwijkende kleuren en structuren ten opzichte van het normale zoekbeeld signaleren en vaak bladeren keren. Zo kwam ik in een braamstruweel op een paarsrode tak een serietje kleine witte, geopende 'pukkels' tegen. Ik had geen flauw idee. Obsidentify en Waarneming.nl ook niet. Obs gaf de suggestie om bij de Myxomyceten (slijmzwammen) te zoeken. Waarneming.nl stelde dat het waarschijnlijk insecteneitjes waren, maar van welke insectengroep konden ze niet aangeven.

Bramentakje (foto G. Stooker)

Het oordeel 'insect onbekend' in een database vind ik een aanfluiting. Een minipaddenstoeltje leek me niet correct, maar daar hebben we natuurlijk in eigen huis een 'specialist' in: Bart Horvers. Dus met een afgeknipt takje naar Bart voor een mooie macrofoto. We dachten aan wantsen-eitjes. De volgende dag heb ik beide foto's naar EIS-Naturalis gestuurd. De helpdeskmedewerker van die dag, Daan Drukker, dacht meer aan bladluizen-lijkjes. Maar ja,....van welke soort? Hij stuurde de mail door naar Jochem Kühnen, specialist in die insectengroep. De volgende dag kreeg ik al antwoord.

Kleine bramenluis

Het blijkt om de Kleine bramenluis (*Aphis ruborum*) te gaan. Die luizensoort wordt door verschillende soorten kleine wespjes geparasiteerd, allemaal leden van de superfamilie schildwespen (Braconidae) en de familie Aphidiinae.

De vrouwtjes van deze wespjes leggen met hun legboor één eitje per levende bladluis, meestal in jonge nimfjes. De larve die uit het eitje komt, groeit dan samen met de bladluis op. Pas als de larve volgroeid is, doodt deze de luis. Deze verandert dan in een soort mummie, waar na een tijdje een nieuw wespje uit komt. Bij het verlaten van gastheer knippen ze een mooi rond gaatje door de mummiehuid, wat goed op de foto's is te zien. Er zijn bladluizen die een innige relatie hebben met een bepaalde plant en wespjes die een specifieke voorkeur hebben met die bladluizen (en indirect dus ook met de plant).

Kleine bramenluis (foto B. Horvers)

Zo'n zoektocht naar het onbekende met zo'n snel resultaat is zeer voldoening gevend. Met toestemming voor publicatie van hun bijdrage, dank aan alle personen die behulpzaam zijn geweest bij deze interessante natuurpuzzel.

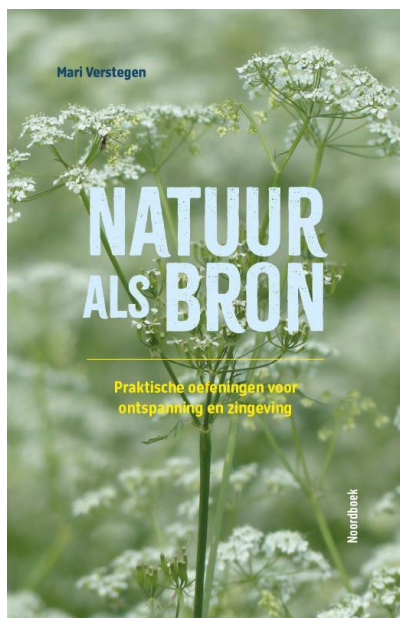
Boekbespreking: Natuur als Bron

Frans Verkleij

Op 8 maart werd in de abdij van Heeswijk-Dinther het boek 'Natuur als Bron' gepresenteerd, geschreven door Mari Verstegen. Het is een werkboek – de ondertiteling is 'Praktische oefeningen voor ontspanning en zingeving'. Bij de presentatie deed het publiek, waar ik er een van was, enkele oefeningen. Een oefening was om met een loep objecten in de natuur aandachtig te bekijken, en je te verwonderen over de prachtige vormen en kleuren van bijvoorbeeld een stukje korstmos op een tak. Werken met een loep is KNNV-leden, zeker die van de plantenwerkgroep, niet vreemd: een loep is een vast attribuut van een botanicus. Het verschil is dat de oefening niet doelgericht was, dus niet - om maar iets te noemen - het bekijken van de haartjes op de stengel van de Zachte en Kleine ooievaarsbek om te zien of ze wel of niet verschillen in lengte – een onderscheidend kenmerk.

Verstegen is bioloog en jarenlang directeur geweest van natuurbelevingsorganisatie Het Bewaarde Land. Deze organisatie (nu onderdeel van het IVN) is nog steeds actief en trekt met kinderen van basisscholen drie hele schooldagen op in de natuur, waar het niet gaat om kennis van de natuur, maar om de beleving. Deze achtergrond zie je terug in dit boek.

Het doel van het boek is om de ontspannende en zingevende werking van de natuur op het spoor te komen en je eigen te maken. Daartoe staat dit boek vol oefeningen en werkvormen, zij zijn gegroepeerd zijn rond drie thema's: aandacht, stilte en ontvankelijkheid. Aandacht kan heel gericht zijn, het is dan observeren. In het boek staat aandacht voor een open en ontvankelijke houding van waarnemen, meer een schouwen. Het boven genoemde voorbeeld van het kijken naar een stukje korstmos is daar een voorbeeld van, terwijl je het kijken naar de haartjes op de stengel van de ooievaarsbek observeren kunt noemen. Een mooie oefening binnen dit thema is het ervaren van op blote voeten lopen op verschillende ondergronden (zand, gras, mos, in de schaduw, enz.).

Als je stil bent in de natuur, zie en hoor je meer, schrijft Verstegen. Ik neem regelmatig deel aan vogelexcursies, en vaak wordt dan de app Merlin gebruikt om via de zang van een vogel vast te stellen om welke vogel het gaat. Medevogelaars worden dan met sst.. gemaand om stil te zijn, om de app niet in de war te brengen. Verstegen bedoelt met stilte in de natuur iets anders. Als je een tijdje stil bent hoor je geluiden om je heen, en vervolgens kun je uitgenodigd worden om je andere zintuigen te scherpen: wat ruik je, voel je, zie je. Verstegen noemt dit luisteren met je hele lichaam.

Natuur, zo zegt Verstegen, is een ideale omgeving om een open ontvankelijke houding te ontwikkelen. In de natuur ben je altijd welkom, de natuur oordeelt niet over jou. Een vlinder gaat op een bloem zitten en jij ziet het. Door simpelweg je aandacht bij de natuur te hebben ontstaat er ruimte. In zo'n ontvankelijke houding kun je alles wat zich aandient verwelkomen – ook lastige zaken, die je in plaats van te ontwijken hier juist aangaat. Een mooie oefening om je hierin te ontwikkelen vind ik de Lielingsboom. Zoek een boom uit waar je je toe aangetrokken voelt en gebruik al je zintuigen om de boom te verkennen: het voelen en ruiken van de schors, het luisteren naar het geritsel van de bladeren, het met loep bekijken van details, enz.

Natuur als Bron vind ik een verfrissend boek, het leert je anders kijken naar de natuur. Niet als bron van kennis, maar als bron van waarden. Verstegen noemt verwondering, verbondenheid, troost. Het besef van troost die de natuur kan geven ervoer hij toen hij in rouw was vanwege het verlies van enkele dierbaren. Wandelend in de natuur zag hij hoe een vliegje op een grasspriet werd gepakt en opgegeten door een libel. Het besef drong toen tot hem door dat uiteindelijk iedere vorm van leven vergankelijk is – ook het leven van mensen die je dierbaar zijn. Dat besef gaf hem troost.

Ik kan me voorstellen dat er KNNV-leden zijn die het onderwerp 'soft' vinden, zo anders dan natuurboeken die zij gewend zijn te lezen. Het is meer een spiritueel doe-boek, maar dan zonder dure woorden, zonder omwegen, praktisch. Niet voor niets werd het boek gepresenteerd in een abdij, en heeft het een voorwoord van Ernst Bohlmeijer, hoogleraar mentale gezondheid Universiteit Twente. Mij heeft het boek mijn belangstelling voor de natuur verbreed en verdiept.

Ik herinner mij nog goed de opmerking in mijn studententijd van een docent aan de universiteit tijdens een plantenexcursie, waar we moesten leren allerlei planten op naam te brengen – uiteraard in het Latijn. Hij zei toen: kijk ook naar de schoonheid van de plant, dat is minstens zo waardevol als het vaststellen van de naam. Verstegen zou hier instemmend geknikt hebben.

Natuur als Bron, door Mari Verstegen. 2025 Uitgeverij Noordboek, ISBN 978 94 6471 3077; €22,90

Rob Vereijken

Hoewel bijen, hommels en vliegen durven te landen op de klaarliggende bloemkronen en bloemschermen, denkt hij er niet over om zijn poten daar vuil aan te maken. Het is veel makkelijker om gewoon voor de bloem te blijven hangen. Dan kun je lekker nectar opzuigen en je ontloopt het gevaar van een op je afspringende spin of andere rover. De Kolibrievlinder heeft het goed bekeken.

Wil je vanaf een afstandje van de nectar snoepen, dan moet je wel een enorme tong hebben. En dat heeft hij ook, en nog wel zo'n 3 centimeter lang. De vlinder bezoekt vooral bloemen met een lange bloembuis, zoals Flox, IJzerhard, Kattenkruid, Spoorbloem, Lavendel en natuurlijk ook de Vlinderstruik. Om goed de ingang van de bloembuis te kunnen vinden, hangt hij stil voor de bloem, hij ziet de opening en steekt zijn tong er in. Om zo stil te kunnen staan slaan de vleugels wel tachtig keer per seconde op en neer, vandaar natuurlijk ook de verwijzing in zijn naam naar de Kolibrie. Het is dus zeker geen fladderaar zoals de meeste van onze vlinders in de tuin. Hij is de onrust zelve: hij schiet razendsnel van bloem naar bloem en tussendoor krijg je hem eigenlijk niet goed in beeld.

Kolibrievlinder (foto Saxifraga-J. Nijendijk)

Hoewel je de Kolibrievlinder vooral overdag ziet vliegen, behoort hij toch tot de nachtvlinders en specifiek tot de pijlstaarten. Deze soort heeft een spanwijdte van 4 tot 5 centimeter en de achtervleugels zijn oranje- of roodbruin. De voorvleugels en het lichaam zijn grijsbruin van kleur.

Er is een grote kans dat je deze vlinder de afgelopen zomer ergens hebt gezien. In tuinen komt hij vaak even wat lekkers opslurpen. De afgelopen 20 jaar doet hij het in warme zomers goed en 2025 is voor hem weer een superjaar. Hij heeft er veel voor over om bij ons in Nederland aan zijn voortbestaan te werken.

De Kolibrievlinder komt in het voorjaar namelijk helemaal vanuit het Middellandse Zeegebied naar noordelijk Europa. Na een lange reis komen ze hier vanaf mei, maar soms pas in juli aan. Het enige wat die volwassen en afgeleefde vlinders hier nog doen, is paren en eitjes leggen. De rupsen houden heel erg van walstro en daar zijn de groene rupsen dan ook op te vinden. Die hebben aan het achterlijf wel een donkere spitse stekel, want ze behoren tenslotte tot de pijlstaarten.

Zijn de rupsen volgroeid dan verpoppen ze zich in de grond en aan het eind van de zomer of het begin van de herfst kruipen daar de nieuwe vlinders uit. Die gaan snel op pad en beginnen aan de tocht naar het zuiden. Daar overwinteren ze en de nieuwe verse voorjaarsgeneratie komt weer onze kant op.

Nederland warmt op en dat betekent dat we dit leuke vlindertje de komende jaren nog wel meer zullen zien, en zeker in steden. De winters worden ook minder koud. Waarom zou je als Kolibrievlinder heel die reis ondernemen als je hier misschien wel kunt overwinteren? De laatste jaren worden regelmatig volwassen vlinders gevonden die in een schuurtje of andere plek weggekropen op het voorjaar wachten. Wie weet blijven ze hier voortaan hangen.

De in onze tuinen groeiende vlinderstruiken zijn jarenlang gepromoot als nectarkroeg. Helaas komt de uitheemse Vlinderstruik steeds vaker negatief in beeld. Niet als het om de waarde voor de insecten gaat, maar hij breidt zich in natuurgebieden zo hard uit dat hij de stempel invasieve exoot heeft gekregen. De zaadjes waaien overal naar toe: in de stad duiken ze op tussen trottoirtegels en op braakliggende terreinen.

Natuurbeheerders hebben hun buik vol van de Vlinderstruik. Op dit moment is er nog geen verbod op het gebruik daarvan. De Kolibrievlinder kan dus waarschijnlijk nog jaren lekker zijn buikje bij ons blijven volzuigen.

Museumactiviteiten 4^e kwartaal 2025

Datum	Activiteiten
5-6 oktober	Weekend van de Wetenschap (in de LochHal)
14 oktober	Lezing: <i>Het (zonne)spectrum en de spectroheliograaf</i>
11-19 oktober	Nationale Museumweek / herfstvakantieactiviteiten
12 oktober	Tekenworkshop <i>Schelpen schilderen</i>
Medio November	Opening <i>Comedy Wildlife</i>
11 november	Lezing: <i>Bevers in Brabant</i>
9 december	Lezing: <i>Natuur langs de Donge</i>

Natuurmuseum Brabant bestaat 90 jaar

Natuurmuseum Brabant bestond op 30 juli 2025 precies 90 jaar! Wat begon als een kleinschalig natuurhistorisch museum in Tilburg is uitgegroeid tot het grootste natuurmuseum van Zuid-Nederland: een toonaangevend kennisinstituut en wetenschapsmuseum, dat bezoekers al decennialang laat houden van de natuur.

Een bijzonder jubileum! Wie ook in 1935 geboren is (eerder mag ook) kan het museum gratis bezoeken, én iemand gratis meenemen.

Gezocht: mooie verhalen over het museum!

Het komende jaar gaan we dit jubileum vieren: we blikken terug op 90 jaar Natuurmuseum Brabant met foto's en verhalen, via sociale media, de nieuwsbrief en de website. Doe je mee? Welke herinneringen heb jij aan Natuurmuseum Brabant? Heb je het bezocht via school, en/of met je kinderen? Welke tentoonstelling is je bijgebleven? We horen jullie verhalen graag via ✉ communicatie@natuurmuseumbrabant.nl!

Lezingen 2025/2026

Elke tweede dinsdag van oktober tot en met maart organiseert de KNNV samen met het museum, Astronomische Vereniging WEGA Archeologische Vereniging AWN en de Gemeente Tilburg een zestal lezingen. Het programma is te vinden op de website.

NLBIF

NLBIF (Netherlands Biodiversity Information Facility) is het nationaal kennisknooppunt van GBIF - een internationaal netwerk en databank voor biodiversiteitsgegevens. GBIF en NLBIF hebben het gezamenlijke doel om iedereen, waar dan ook, open toegang te geven tot gegevens over alle soorten leven op aarde. Met behulp van een subsidie kon worden gestart met het digitaliseren van wetenschappelijke waarnemingen in de Kaaistoep. Er is een schat aan informatie beschikbaar, die opgetekend staat in allerlei opschrijfboekjes en systemen van verschillende onderzoekers. Maar dat is dus verspreid. Het museum wil deze waarnemingen samenbrengen in één systeem, met een vast format. Arbeidsintensief maar belangrijk werk, dat nu uitgevoerd wordt door Marie-Cécile van de Wiel.

Inmiddels zijn bijna 125.000 waarnemingen in het systeem geregistreerd: planten, mossen, paddenstoelen, vogels, amfibieën, reptielen, vissen, mieren, wantsen, dag- en nachtvlinders, roesten, laboulbeniales, spinnen, lichenen, kranswieren, libellen en sialgalen. Door deze waarnemingen eenduidig te registreren, zie je hoeveel werk er door de onderzoekers is verzet. In het tweede jaar worden vooral de waarnemingen van kevers, bijen, wespen, vliegen en muggen verwerkt.

Het museum heeft opnieuw een aanvraag ingediend voor financiering voor vervolg van het digitaliseren en mobiliseren van Brabantse natuurwaarnemingen. Dit is voor nog een jaar gehonoreerd: het derde project in vier jaar dat gehonoreerd wordt bij NLBIF, wat een belangrijke rol speelt in het digitaliseren en beschikbaar stellen van collectiedata aan de wetenschap. Het spreekt voor zich dat het museum dankbaar is dat dit project ook in 2026 voortgezet kan worden!

Verduurzaming

Wie de afgelopen weken in het museum is geweest, heeft het misschien wel gezien: de laatste fase van de verduurzaming -het Koetshuis- is begonnen. Dit deel (bestaande uit de aanbouw links waarin de winkel en de tentoonstellingen *Potvis* en *IJstijd!* gevestigd zijn), krijgt voor het eerst een luchtbehandelingssysteem, waardoor de zalen verse verwarmde of gekoelde lucht krijgen. Ook worden de bedekking van het platte dak en de lichtstraat vernieuwd en komen er voorzetramen in de Potviszaal en op een deel van de bovenverdieping. De educatieve materialen en winkelvoorraad zijn verhuisd/ verplaatst, en de zalen *Potvis* en *IJstijd!* zijn tijdelijk gesloten. De werkzaamheden van de aannemer en de installateur begonnen in de eerste week van september en duren ongeveer acht weken, afhankelijk van het weer.

Workshop Wetenschap Verbeeld

Bij onze tentoonstelling *Wetenschap Verbeeld-Van Potlood tot Pixel 2025* organiseren we ook enkele tekenworkshops voor beginners en gevorderden. Zin om je eigen kwast of potlood weer op te pakken? Op zondag 12 oktober organiseren we de workshop *Schelpen schilderen met gouache*. Meer informatie vind je op onze site.

In de herfstvakantie staat er ook een teken-inloopactiviteit op de planning, voor ouder en (klein)kind.

Contactpersonen van de werkgroepen:

Dongevallei:	Vacature dongevallei@tilburg.knnv.nl
Foto's:	Ankie Spijkers fotos@tilburg.knnv.nl
Geologie:	Hanneke Bogaerts geologie@tilburg.knnv.nl
Insecten:	Theo Peeters insecten@tilburg.knnv.nl
Kaaistoep:	Jaap van Kemenade kaaistoep@tilburg.knnv.nl
Mossen:	Albrecht de Vries mossen@tilburg.knnv.nl
Paddenstoelen en korstmossen:	José Langens paddenstoelen@tilburg.knnv.nl
Plaggen:	Berry Staps plaggen@tilburg.knnv.nl
Planten:	Loes van Gorp planten@tilburg.knnv.nl
Stadsnatuur:	Rob Vereijken stadsnatuur@tilburg.knnv.nl
Vogels:	Ben Akkermans vogels@tilburg.knnv.nl
Zoogdieren:	Jurriën Kooijman zoogdieren@tilburg.knnv.nl

Contributie:

Gewone leden	: € 30,00
Huisgenootleden	: € 12,50
Jongeren tot 25 jaar	: € 15,00
Buurleden (leden die al lid zijn van een andere afdeling)	: € 12,50
Abonnement Oude Ley	: € 15,00

Ledenadministratie:

Marie-Cécile van de Wiel
secretaris@tilburg.knnv.nl

Rekeningnummer van de afdeling:

NL03 TRIO 0390 2533 91 t.n.v. KNNV-afd. Tilburg

Opzegging van het lidmaatschap vóór 15 november bij de secretaris.

A close-up photograph of a pond with several lily pads. The water is dark, and the lily pads are in various shades of green and yellow, indicating some are older. A small, light-colored frog is visible on one of the lily pads in the lower right. The text is overlaid in the bottom left corner.

Secretariaat KNNV-afd. Tilburg
Veldhovenring 27
5041 BA Tilburg